

A sem emlék, sem varázslat című versről írtam.

Mit adhat egy vers?

A művészet – így a költészet is – az élet megtapasztalásainak egy különleges értelmezési szintjét nyitja meg számomra. Egyrészt érzelmeket társít a hétköznapi élmények mellé, amelyek átélhetőbbé teszik a tartalmakat; másrészt megerősítő felismeréseket nyújt azzal, hogy a saját ideáimat és a versben megfogalmazott gondolatokat párhuzamba tudom állítani. Asszociációkra épülő képekkel dolgozik, vagy generálja azokat, és ezzel az azonosságkeresés folyamatát indítja el bennem. Ez pedig segítő megéleléseket hoz.

A művészet, benne Radnóti életműve, kimeríthetetlen forrása az ember mentális támogatásának.

Most sok verset elolvastam újra, és hagytam, hogy azok alapján az érzések, gondolatok alapján válasszak közülük, amelyek jelenleg a legerősebben foglalkoztatnak. Végül az érintett meg leginkább, amelyben kapcsolódást találtam a munkámmal, a valósággal, az azonos mintázatok felismerésével, amin mostanában elég sokat töprengek.

Nyilván oka ennek az is, hogy a hatvanas éveimben járok, sokféle élménnyel, ami arra ösztönöz, hogy magamról is, és a környező világ változásairól is egyre többet gondolkodjak. Olvassak is, sokat, mások értelmezéseit is. Érdekel, hogy képes vagyok-e felismerni az emberiség történelmének azonos mintázatait, és újra és újra azon morfondírozom, vajon miért ismétlődnek rendületlenül ciklikusan a történések, melyek részben persze mások, de közben markánsan felismerhetően ugyanazok.

Vajon tehetnék-e valamit, hogy ne így legyen? Miért nem tudja az emberiség levonni a következtetéseket a történésekből, miért ismétli meg a hibáit, nem tanulva semmiből? A kordokumentumok mellett művészek sora rögzíti ezeket a ciklikus időszakokat az irodalomban is, bemutatva azokat a szereplőket, akiket a jellemrajzok alapján felismerhetünk a jelenben is, és megjósolhatóan vetítik elénk a jövőt, mint valamiféle látnokok.

Muszáj most kicsit bemutatnom azt is, mivel foglalkozom, hogy érthetőbbé tudjam tenni a párhuzamokat. Huszonöt éve alapítottam, és vezetek egy civil szervezetet, ami ma a gyerekszegénység elleni küzdelem egyik emblemikus szervezete Magyarországon, és különféle hálózatokban talán nemzetközi szinten is ismert. Az ezt megelőző időszak is a társadalmi leszakadáshoz kötődött az életemben, hiszen akkoriban az állami rendszeren belül, az oktatásban is a hátrányos helyzetű gyerekek fejlesztési lehetőségei érdekeltek leginkább.

De mi itt a párhuzam, ami a versválasztásra ösztönzött? Nos, leginkább az, hogy az elmúlt tizenöt évben alaposan elmélyültem a generációs szegénység problémahalmazának a megértésében, dolgozva a gyerekekkel, családokkal, közösségekkel, de azzal az állami intézményrendszerrel is, aminek a feladata a leszakadók problémáinak kezelése. Ezen a vonalon nyilván folyamatosan értelmezni kell azt a mindenkori döntéshozói, hatalomgyakorló szintet is, amely az intézmények működésén keresztül kíván hatni rájuk. Mindemellett nem tudom kizárni a közvéleményt sem, ami persze nem függetlenedik a regnáló kormány – leginkább a hatalom megtartása érdekében működtetett – befolyásoló hatásrendszerétől.

Ez, amit itt most az egyszerűség kedvéért ügyképviseletnek nevezek, ez engedte nekem felismerni azokat a mintázatokat, melyeket ismertem már korábbi megtapasztalásokból, de történelmi tanulmányaimból is.

Most, hogy ezt leírtam, kicsit furcsa érzés, mert azokat a fogalmakat, hogy „problémák kezelése”, „döntéshozói szint”, vagy „intézmények működése” valahogy maga alá gyúri a „hatalom” kifejezés. Azt hiszem, ezt a megérzést ki kell emelnem, mert ez adja a mintázat felismerésének alapját. Talán itt a baj, ez adja a ciklikusságot, ez a visszatérő elem, hogy mindig van valaki, valakik, akik olyan hatalmi rendszert építenek, amelyben elveszítik azokat az emberi viszonyulásokat, melyek alapvetők, és melyeket ők is másképp éltek meg, mielőtt a hierarchia csúcsára pozícionálták magukat. Ott elveszítenek valamit, valahogy átstrukturálódik bennük a viszonyulás rendszere. Bár néha az az érzésem, már sokkal előbb megtörténik mindez, és a kép, amit előtte kommunikálnak magukról, az is csak egy eszköz, hogy megszerezzék a hatalmat. Ami egy olyan méreg, mely megváltoztat, ha a hordozója nem elég erős és tudatos, hogy megküzdjön az önreflektív viszonyulás megtartásáért.

Ez a veszteség az, ami számomra párhuzamként kihangosodik Radnóti általam választott versében, a Sem emlék, sem varázslatban.

Az a helyzetazonosság, amiben az ember elveszíti a biztonságba vetett hitét. Persze, tudjuk, hogy minden társadalom hierarchizált, de nem mindegy, milyen emberi viszonyulások rendszerére építi azt. Az embernek az ad biztonságot, ha érzi a történések mögött, hogy ő is kiszámítható életet élhet, nem kell rettegnie, mert a társadalom olyan értékrenddel működik, amiben meg lehet bízni.

Mint a versben az a bizonyos angyal, ami megvéd, ha kell. Ez az angyal számomra a bizalom. Egy íratlan etikai kódex, amiben az alapvető emberi viszonyulások stabil rendszert alkotnak. Olyat, ami áthatja, átjárja a társadalom egész szövetét.

A versben szereplő kifejezés, az „önnön érdek” is pontos értelmezést nyer ma. A hatalom (globálisan is) mindig minden elé helyezi a saját érdekeit. Ezek beágyazottsága persze minden korban más, ma a korrupció mentén szerveződik, a médiában tökélyre fejlesztett manipuláció ágyaz meg neki, és nem néz semmit, sem másokat, sem a természeti környezetet, csupán önmaga hasznát, és mohó, soha semmi sem elég neki. Az így működtetett rendszerek nem építenek a társadalmi igazságosságra, azt csak egy hamis, manipulált látszattal tartja fenn, és elfojtja azokat a hangokat, amelyek számára zavaró módon leleplezik az álságosságát.

Akit megérint a gyerekszegénység, a társadalmi leszakadás ügye, az dühöt érez. Én nagyon sokszor vagyok dühös. A rossz fókuszú döntések miatt, az álságosan gyakorolt kereszténység hangoztatása miatt, a hazugság, a durvaság, a hibáztatás, a gyűlöletkeltés miatt, ami áthatja lassan az élet minden szegmensét.

Nem tudom, a harag elmúlik-e valaha bennem, bosszú az nincs, sosem éreztem effélét, talán a harag is valami furcsa keverék, a hiábavalóság érzéséé és az eszköztelenségé, ami furcsa mód még talán erőt is ad.

Talán végül én is megbékélek. Hiszen Radnóttal együtt hiszem, hogy a világ újraépül. Mert semmi sem marad az idők végezetéig, legfeljebb egy-egy élet végéig. Aztán az élet megy tovább, ebben az őrült körforgásban, és talán jön megint egy csendesebb, reménytelibb periódus. Bár nem látni még, mi van előttünk. Eljutunk-e majd megint addig, amikor a gyűlölet újra felvirágoztatja az erőszakot, a másikat, a másság valamilyen ideológia mentén felépített kiirtását? Talán megússzuk. Talán.

A vers képei nagyon erősek. Bár Radnóti más versének is erős a vizualizálható hatása, valószínű, hogy a választásomban az is közrejátszott, hogy ez itt halmozottan igaz. Én ugyanis képzőművészként is dolgozom, és így talán természetes, hogy nagyon megragad a vers erős képi ereje. Tereket, színeket, fényeket rendeznek a sorok, mint egy színpadi terv, látom magam előtt a vers képeit.

Amit még párhuzamként érzek, az a visszatekintő bölcsesség, mely, ahogy öregszem, egyre több gondolatot ébreszt bennem az életem, a munkám értelméről, értékéről. Arról is, hogy mit tudtam meg közben önmagamról, mit értettem meg a világból. Ez a fajta tűnődés, vagyis inkább a tipródás, moralizálás részévé vált a mindennapjaimnak.

Aztán ott van még egy szó a versben, ami megszólít, ami az enyém is: az alázat. „Az érett és tűnődő kevésszavú alázat...” milyen gyönyörű üzenet ez! Benne van minden, amit az elején elvesztett értéként, hiányként írtam le. Érett, tehát bölcs, tudással és megtapasztalással bíró. Tűnődő, tehát mindig kételkedő, gondolkodó. Kevésszavú, tehát megfontolt, pontosan fogalmazó, lényegre törő. És alázat, amiben benne van mások és önmagunk megértése, a jobbitás szándéka, az elfogadás, az a fajta megoldáskeresés a problémákra, ami az egyedüli viszonyulás ahhoz, hogy elérjük a „messzefénylő szabad jövőt”.

Radnóti is erről álmodott, miközben elszenvedte korának legkegyetlenebb igazságtalanságát, ami végül elvett tőle mindent, az életét is.

A Sem emlék, sem varázslat számomra Radnóti olyan költeménye, ami most mentális segítség számomra, kapaszkodót ad. Bár talán pesszimista (mitől is lenne más?), mégis valahogy erőt adó. Igen, most nincs mögöttünk az angyal, de valahogy azt érzem, annak a felelőssége, hogy nincs ott, az nálunk van. Talán, ha ezt megértjük, megérezzük, akkor éljük át igazán a vers napjainkra is vonatkoztatható üzenetét.

Mert mindannyian felelősek vagyunk azért, milyen a világ körülöttünk. Erre tanít ez a vers elképesztő erővel engem, és remélem, másokat is.

SEM EMLÉK, SEM VARÁZSLAT

Eddig úgy ült szívemben a sok, rejtett harag,
mint alma magházában a négerbarna mag,
és tudtam, hogy egy angyal kísér, kezében kard van,
mögöttem jár, vigyáz rám s megvéd, ha kell, a bajban.

De aki egyszer egy vad hajnalon arra ébred,
hogy minden összeomlott s elindul mint kísértet,
kis holmiját elhagyja s jóformán meztelen,
annak szép, könnyüléptű szivében megterem
az érett és tünődő kevésszavú alázat,
az másról szól, ha lázad, nem önnön érdekéről,
az már egy messzefénylő szabad jövő felé tör.
Semmim se volt s nem is lesz immár sosem nekem,
merengj el hát egy percre e gazdag életem;
szivemben nincs harag már, bosszú nem érdekel,
a világ újraépül, - s bár tiltják énekem,
az új falak tövében felhangzik majd szavam;
magamban élem át már mindazt, mi hátravan,
nem nézek vissza többé s tudom, nem véd meg engem
sem emlék, sem varázslat, - baljós a menny felettem;
ha megpillantsz, barátom, fordulj el és legyints.
Hol azelőtt az angyal állt a karddal, -
talán most senki sincs.

1944. április 30